

Людмила Остафійчук, к. ю. н.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ГЛАСНІСТЬ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ТА ЙОГО ПОВНА ФІКСАЦІЯ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Liudmyla Ostafiichuk, PhD in Law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

PUBLICITY OF A TRIAL AND ITS COMPLETE FIXATION BY TECHNICAL MEANS: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

The article uses an interdisciplinary approach to investigate publicity of a trial and its fixation by technical means according to Ukrainian legislation. In a broad sense, interdisciplinarity can be considered a synergy of a variety of legal sciences, which provide for the development of integration processes. For example, the unification of the legislator definition of transparency, openness and a full record of the trial in new editions of the procedural codes of Ukraine demonstrates the interpenetration standards. However, through a multidisciplinary approach we are able to see what might be available within a single study law with its specific, narrowly focused subject, object methods. It is the lack of a fundamental constitutional provision about technical means of fixation of a trial on administrative offenses.

Keywords: publicity, transparency, openness, complete fixation, litigation, interdisciplinary approach.

Постановка проблеми. Кардинальні реформаційні процеси у державі та праві не оминули судову владу. У зв'язку із цим відбувається докорінна зміна підходів до формування суддівського корпусу, трансформація системи правосуддя та судочинства. Непорушними залишаються фундаментальні засади судочинства, що забезпечують сталість та стабільність у сфері правосуддя, де поряд з принципом верховенства права, законності, виступає принцип гласності та відкритості правосуддя, складовою яких є гласність судового процесу та його повна фіксація технічними засобами.

Забезпечення та реалізація гласності судового процесу є одним із важливих механізмів відновлення довіри суспільства до судової влади, основою для громадського контролю за діяльністю судів та гарантією захисту прав, свобод та інтересів громадян. Основне призначення гласності судового засідання – задовольнити суспільство в отриманні інформації про правосуддя. Його дотримання забезпечує вільний доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні суду, дає змогу знайомитися в установленому законом порядку із судовими рішеннями у будь-якій розглянутій у відкритому судовому засіданні справі та створює передумови для вільної участі громадськості у розгляді справ, що мають суспільний інтерес та резонанс. Разом з тим, невід'ємною складовою права людини на доступ до інформації є інститут обмеження цього права, яким в даному випадку виступає закритий судовий розгляд справи у передбачених законом випадках і певному порядку.

Гласність судового процесу це правова вимога, що характеризує демократичність правосуддя шляхом надання громадськості права на інформацію стосовно судових справ. За своїм змістом це право є більш широким ніж просте отримання інформації про судовий процес. У зв'язку із тим, що слідчі та судові органи наділені надзвичайно широкими повноваженнями, що дозволяють втручатися практично в усі сфери життя індивідуума і суспільства, – держава таким чином надає можливість суспільству контролювати діяльність цих структур.

Мета статті – на підставі аналізу наявних доктринальних та нормативних джерел окреслити актуальні питання забезпечення гласності судового процесу на сучасному етапі, виявити специфіку

закріплення та реалізації засади гласності судового процесу та повноти його фіксування в законодавстві України за допомогою міждисциплінарного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика гласності судового процесу була предметом досліджень у кримінальному та цивільному судочинстві (В.В. Король, В.А. Кройтор, В.О. Роботинська та ін.); з конституційного права (В.О. Серьогін та ін.); судоустрою (О.О. Овсяннікова та ін.); у адміністративному судочинстві (В.В. Городовенко, О.М. Пасенюк, О.О. Гаврилюк, О.А. Мілієнко та ін.). В аспекті ширших за змістом питань, частково досліджувалася гласність судового процесу в конституційному та господарському судочинстві. Гласність судового провадження у справах про адміністративні правопорушення не була предметом розгляду в юридичній літературі. Комплексних міждисциплінарних наукових досліджень гласності судового процесу на даний час не має.

Виклад основного матеріалу. Основне призначення засади гласності судового засідання – задовольнити суспільство в отриманні інформації про правосуддя. Останнє десятиліття характеризується усесторонньою інформатизацією, що знайшло відображення і в судовій системі України. Прикладами цього є сформовані інформаційні бази (в т. ч. – державні реєстри), висвітлення роботи судів в мережі Інтернет, он-лайн трансляція судових засідань, тощо. Але, поряд із цим засада гласності не втрачає свого класичного значення.

Базовим для розкриття засади гласності судового процесу в Україні є положення ч. 2 ст. 129 Конституції України, згідно якої визначено засади судочинства в цілому, однією з яких є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами¹.

За своєю юридичною сутністю основні засади судочинства – це його конституційні, міжгалузеві принципи, які мають фундаментальний характер для різних видів судочинства: цивільного, кримінального, адміністративного, у господарських судах, а також при розгляді справ про адміністративні правопорушення.

У режимі судочинства конституційні засади не допускають ніяких винятків, і їм притаманна найвища стабільність. Невиконання приписів процесуальних норм, що містяться у процесуальному законодавстві та ґрунтуються на конституційних засадах судочинства, визнається безумовною підставою скасування судових рішень і пов'язується з суттєвими порушеннями судових процедур, які в більшості випадків не сумісні з правом на судовий захист (ст. 55 Конституції) та унеможливають належну його реалізацію².

Подальшу деталізацію засади гласності судового процесу, на нашу думку, визначено у ст. 11 розділу I «Засади організації судової влади» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»³. Особливістю цієї норми є те, що засада гласності судового процесу вживається поряд із відкритістю судового процесу, хоча у Конституції України йдеться лише про гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Разом з тим, у міжнародних актах із захисту прав людини (ст. 10, ч. 1. ст. 11 та ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р.; ст. ст. 14, 19 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права 1966 р.; ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р.; п. 5.16, 10.2, 12 Документу Копенгагенської наради Конференції з людського виміру 1990 р.; п. 19 Зауваження загального характеру №32, ССРР / С / GC / 32, 23 серпня 2007 р.; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 10 липня 2003 р. «Про порядок надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства»), що стали частиною національного законодавства, визначається саме засада відкритості судового процесу.

Стаття 6 Закону України «Про Конституційний Суд України»⁴ також встановлює здійснення відкритого розгляду справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду (далі – Велика палата), Сенату Конституційного Суду (далі – Сенат). Виняток складає лише закрита

¹ Конституція України 1996 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4761#n4761>> (2018, лютий, 06).

² Авер'янов, В.Б., Батанов, О.В., Баулін, Ю.В. та ін. (2003). *Конституція України: науково-практичний коментар*. Харків: Видавництво «Право»; Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 638.

³ Закон про судоустрій і статус суддів 2016 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>> (2018, лютий, 06).

⁴ Закон про Конституційний Суд України 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/2136-19/paran187#n187>> (2018, лютий, 06).

частина цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду. Також, цим Законом допускається закриті пленарне засідання, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом.

Осіб, які виявили бажання бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання Великої палати, Сенату, допускають до приміщення Суду та до Зали засідань Суду в порядку, встановленому Регламентом.

Представники засобів масової інформації, акредитовані в Суді, можуть здійснювати відео- та фотофіксацію, вести аудіозапис відкритої частини пленарного засідання Великої палати, Сенату в порядку, встановленому Регламентом¹. Стаття 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» регламентує й інші питання, які пов'язані із гласністю та відкритістю судового процесу.

Зважаючи на викладене, постає питання щодо співвідношення понять «гласності» та «відкритості» судового процесу.

Так, В.В. Городовенко² зауважує, що засади гласності й відкритості судового процесу нерідко ототожнюються, однак у сучасному законодавстві та доктрині вони розрізняються. Гласність – це забезпечення судом особам, чиїх інтересів стосується справа, право знати про дату, час і місце судового засідання у ній, право бути вислуханим у суді, а також право знати про всі ухвалені рішення у справі. Відкритість судового процесу зумовлює надання особам, які не причетні до судової справи, право бути присутніми у судових засіданнях. Процесуальне законодавство, підкреслює вчений, обмежує таке право тільки в разі проведення закритих судових засідань у визначених законом випадках. Проте, як відмічає В.В. Городовенко, на даний час зміст принципу гласності має тенденцію до розширення. Причиною цього є прийняття Закону України від 22.12.2005 р. № 3262-IV «Про доступ до судових рішень», згідно якого судові рішення судів загальної юрисдикції відкриті та доступні у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади України допускається настільки, наскільки це необхідно для захисту інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення³. Відповідно і зміст принципу гласності судочинства розширюється через забезпечення доступу громадян до процесуальної інформації в електронному форматі через мережу Інтернет, з урахуванням необхідності, у передбачених законом випадках, обмеження доступу до інформації.

На думку С.А. Бондарчук, за своєю суттю відкритість судового процесу означає чіткий та прозорий процес розгляду судової справи, що є зрозумілим для громадськості, а також право громадян бути присутніми під час розгляду судових справ. Гласність судового процесу забезпечує активну участь сторонам та іншим особам, які зацікавлені у результатах вирішення справи: право на доступ до матеріалів справи, право знати про час і місце судового засідання, право бути вислуханими в суді, а також право знати про всі рішення, ухвалені у справі. З огляду на викладене, робить висновок вчена, слід розглядати принципи гласності та відкритості у нерозривному зв'язку, які тісно взаємопов'язані між собою, доповнюють один одного, але не є тотожними⁴.

Аналогічної точки зору дотримується і вчена О.А. Мілієнко, яка у своєму дисертаційному дослідженні звертає увагу, що законодавець навмисно запропонував як єдиний принцип «гласність та відкритість» судового процесу з огляду на загальноовизнану в історичному аспекті тенденцію до розуміння відкритості як єдиного складника гласності⁵.

Особливості закріплення та доктринального тлумачення гласності у процесуальних кодексах України як принципу судочинства довгий час було дискусійним у науковій літературі, причинами

¹ Закон про Конституційний Суд України 2017 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/2136-19/paran187#n187>> (2018, лютий, 06).

² Городовенко, В.В. (2011). Принцип гласності та відкритості у вітчизняному судочинстві: проблеми реалізації. *Вісник Верховного Суду України*, 9 (133), 40-41.

³ Закон про доступ до судових рішень 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>> (2018, лютий, 06).

⁴ Бондарчук, С.А. (2010). Гласність та відкритість судового процесу як гарантії доступу до правосуддя. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 4(2), 6-11.

⁵ Мілієнко, О.А. (2016). *Принцип гласності і відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів*: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 110.

чого були тексти цих законодавчих актів. Наприклад, перший процесуальний кодифікований акт незалежної України – Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) містив ст. 4-4 «Гласність судового розгляду»¹, проте, як зауважують вчені Л.А. Луць і Т.І. Фулей², Т.О. Коломоєць і П.О. Баранчик³ та О.А. Мілієнко⁴ гласність не позначалася в ньому ані як «принцип», ані як «засада», тому що цей Кодекс не мав окремої статті, в якій би перераховувалися засади (принципи) господарського судочинства.

Гласність господарського судочинства було розкрито у ст. 4-4 ГПК України, якою Кодекс був доповнений у 2001 році згідно із Законом України від 21.06.2001 р. № 2539-III «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України»⁵.

У Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), який був прийнятий у 2004 р., «гласності та відкритості судового розгляду» справ було присвячено ст. 6⁶, у якій законодавець поєднав гласність та відкритість судового розгляду, проте, з тих же причин як і у ГПК України, – не позначив їх як «принципи» чи «засади» цивільного судочинства.

Наступним кодифікованим процесуальним законом, в якому було визначено гласність та відкритість судового процесу як принцип адміністративного судочинства, став Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), прийнятий у 2005 р. Так, згідно п. 5 ч. 1 ст. 7 КАС України, гласність і відкритість адміністративного процесу – є одним із принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах⁷.

Поняття гласності та відкритості адміністративного судочинства розкрито у ст. 12 КАС України⁸, яка, на нашу думку, врахувала зауваження вчених, які досліджували дану проблематику. О.А. Мілієнко пояснює окреслення у КАС України «гласності та відкритості» саме як принципів судового процесу тим, що цей Кодекс був прийнятий дещо пізніше ніж ГПК України та ЦПК України⁹. З таким твердженням не можна погодитися принаймні з двох причин. По-перше, різниця в один рік між прийняттям ЦПК України та КАС України – це не той період часу, який міг би суттєво вплинути на зміст цих нормативних актів. По-друге, ГПК України і ЦПК України мали радянську спадщину, а КАС України – ні, тому й виявився прогресивним процесуальним законом.

Зважаючи на неоднозначне сприйняття науковою думкою понять «засада» та «принцип», необхідно віднайти тлумачення цих термінів.

У тлумачних словниках термін «принцип» має значення: «а) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; б) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; в) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці»¹⁰, а термін «засада» має значення: «а) основа чогось; головне, на що спирається, на чому ґрунтується базується що-небудь; б) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; в) спосіб, метод здійснення чого-небудь»¹¹. Отже дані терміни є синонімічними. У цьому значенні законодавець і

¹ Господарський процесуальний кодекс України 1991 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>> (2018, лютий, 06).

² Луць, Л.А. (2003). Деякі аспекти впровадження загальнолюдських принципів права в юридичну практику України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 20, 12.

³ Коломоєць, Т.О. (2012). *Принципи адміністративного права*: монографія. Запоріжжя: поліграфічний центр «Сору Art», 22.

⁴ Мілієнко, О.А. (2016). *Принцип гласності і відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів*: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 117.

⁵ Господарський процесуальний кодекс України 1991 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20010705>> (2018, лютий, 06).

⁶ Цивільний процесуальний кодекс України 2004 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318>> (2018, лютий, 06).

⁷ Кодекс адміністративного судочинства України 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706>> (2018, лютий, 06).

⁸ Кодекс адміністративного судочинства України 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706>> (2018, лютий, 06).

⁹ Мілієнко, О.А. (2016). *Принцип гласності і відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів*: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 118.

¹⁰ Білодід, І.К. (1972). *Словник української мови. Т. 3*. Київ: Наукова думка, 693.

¹¹ Білодід, І.К. (1976). *Словник української мови. Т. 7*. Київ: Наукова думка, 300.

використовував зазначені поняття у Конституції України і Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України).

Прийнятий у 2012 році КПК України у п. 20 ч. 1 ст. 7 встановлює що, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. Зміст цієї засади кримінального судочинства розкривається у ст. 27 КПК України «Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій»¹.

Вже з назви статті, ми бачимо, що КПК України, окрім поєднання понять «гласності» і «відкритості» кримінального провадження, єдиний із процесуальних кодексів України враховує засадничу конституційну норму судового розгляду як його повне фіксування технічними засобами. До того ж у даній статті більш детально аніж у інших процесуальних кодексах визначено випадки, в яких кримінальне провадження здійснюється у закритому режимі.

При дослідженні такого питання як регулювання засади гласності судочинства в Україні не можна обходити увагою і розгляд справ про адміністративні правопорушення у порядку Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Серед чималої кількості наукових праць та дисертаційних і монографічних досліджень науковців, присвячених засаді гласності судочинства, ми не знайшли висвітлення цього питання при провадженнях у справах про адміністративні правопорушення.

Так, відповідно до ст. ст. 221 та 221-1 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення розглядають районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді), місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди та Верховний Суд².

Проте, у КУпАП жодної статті не присвячено засадам судочинства у справах про адміністративні правопорушення. Не визначено у КУпАП і гласності судового розгляду. Однак, до основних положень провадження в справах про адміністративні правопорушення КУпАП віднесено відкритий розгляд справи, зміст якого розкривається у ст. 249³.

У зв'язку із цим не можна не помітити, що процесуальне законодавство незалежної України в основному розвивалося шляхом прийняття власних процесуальних кодексів, як за формою, так і за змістом. Винятком є існування радянського КУпАП 1984 року. У ньому дотепер, особливо у главі першій, збереглися норми, які тією чи іншою мірою мають значення для науки і практики. Натомість Особлива частина Кодексу неймовірно збільшилась у розмірі. Істотно ускладнено розділ IV «Провадження у справах про адміністративні правопорушення» через наділення адміністративною юрисдикцією новостворених (реорганізованих) органів. Постійно поглиблюються суперечності між окремими положеннями КУпАП. Все це створює додаткові труднощі для наукового аналізу і практичного застосування положень цього нормативного акту⁴, ще у 2005 р. зауважував О.В. Когут. Слід висловити і зауваження, що хаотичний характер змін і доповнень до законодавчих актів, насправді завдає істотної шкоди практиці удосконалення законодавства.

Прикладом конструктивного вирішення досліджуваного питання є прийняття Верховною Радою України Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»⁵.

Відповідно до цього закону, уніфіковано визначення гласності судового процесу у ГПК

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> (2018, лютий, 06).

² Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>> (2018, лютий, 06).

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/print1501912540406609>> (2018, лютий, 06).

⁴ Когут, О.В. (2005). Окремі питання удосконалення загальної частини проекту Кодексу України про адміністративні проступки. *Університетські наукові записки*, 3 (15), 293-298.

⁵ Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>> (2018, лютий, 6).

України (ст. 8), ЦПК України (ст. 7) та КАС України (ст. 10). Виняток складає лише одне положення, яке міститься лише у п.п. 7, 8 ст. 7 нового ЦПК України¹, в силу специфіки справ, що розглядаються у порядку цивільного судочинства (таємниця усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їх честь і гідність).

У розумінні міжнародних стандартів позитивним є включення до ГПК України (ст. 9), ЦПК України (ст. 8) та КАС України (ст. 11) самостійних статей, присвячених відкритості судового процесу під загальною назвою «Відкритість інформації щодо справи»².

Також заслуговує уваги уніфікація у ГПК України, ЦПК України та КАС України визначення основних засад (принципів) господарського, цивільного, адміністративного судочинства, де у пунктах 3 частин 3 статей 2 всіх кодексів значиться «гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами»³. При цьому, зауважуємо, що загальні норми про повне фіксування судового процесу технічними засобами включені до складу статей «Гласність судового процесу» цих процесуальних законів, а також про дубльовані у статтях глав під назвою «Фіксування судового процесу».

З'ясуванню ціннісного та змістовного наповнення поняття «повнота фіксування судового засідання», яке впливає з основних конституційно-правових та процесуальних вимог, що ставляться до фіксування, присвячено дослідження П. Коляденко. Зокрема, «під повнотою на енциклопедичному рівні розуміється «вичерпна достатність, повний склад, необхідна кількість чого-небудь; вищий ступінь чого-небудь». Оскільки йдеться про фіксування технічними засобами певної інформації, повнота такого фіксування має характеризуватися інформаційною насиченістю, під якою розуміється загальна кількість інформації, що зафіксована і міститься у відповідних засобах. Крім того, інформація, яка є оголошеною, виголошеною характеризується як когнітивна (інформація яка виявляє пізнання) та як емоційна (яка виявляє емоції)»⁴.

Таке поєднання дозволяє безпосередньо сприймати те, що відбувається у судовому засіданні не лише з інформативної точки зору, але й емоційної, яка демонструє особливості проходження судового процесу. Фіксування судового процесу технічними засобами забезпечує об'єктивне, повне, всебічне та достовірне відображення дій учасників процесу не лише пов'язаних з його ходом, але й вчасним поданням документів, доказів, клопотань, заяв, заперечень тощо. Важливим є точне та повне фіксування показань свідків, які надають їх в усному порядку. Також, сторони та інші учасники процесу можуть висловлювати усні пояснення, міркування щодо своїх позицій, відповідати на запитання головуючого тощо. Не слід відкидати відображення результатів судового засідання, які можуть закінчуватися не лише проголошенням судового рішення або його вступної та резолютивної частин, але й оголошенням усних ухвал суду про перерву, зупинення, відкладення судового засідання.

Отже, як правильно зауважує О. Лемешко, фіксування судового процесу технічними засобами фактично забезпечує: 1) дисциплінованість і відповідальність як учасників судового процесу у справі так і суддів; 2) можливість запобігати порушенням порядку вчинення процесуальних дій; 3) додержання законності та інших засад судочинства в судових засіданнях; 4) неупереджене ставлення суддів до учасників судового процесу⁵.

¹ Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>> (2018, лютий, 06).

² Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>> (2018, лютий, 06).

³ Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів 2017 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>> (2018, лютий, 06).

⁴ Коляденко, П. (2015). Співвідношення повноти фіксування судового засідання технічними засобами з іншими засадами здійснення судочинства. *Юридична Україна*, 2, 57.

⁵ Лемешко, О. (2002). Фіксація судового процесу у господарському судочинстві України. *Юридичний журнал*, 4, 36.

Перелік технічних засобів фіксування судового засідання, які ефективно використовуються в розвинених країнах наводить М.М. Сербін. Це: 1) стенографічна техніка з подальшою розшифровкою, оформленням змісту стенограми у протоколі; 2) спеціальна стенографічна та комп'ютерна техніка, що забезпечує розшифровку (переведення) змісту стенограми в режимі реального часу; 3) аудіозапис судового засідання з використанням касетного магнітофона з чотирма або вісьмома доріжками для запису або з використанням цифрового аудіозапису; 4) відеозапис судового засідання; 5) інші, в тому числі комбіновані, засоби механічного чи електронного фіксування ходу судового засідання¹.

Проте, у судових процесуальних кодексах України перелік технічних засобів фіксування судового засідання обмежено лише відео- та (або) звукозаписувальними технічними засобами (ч. 5 ст. 27, ст. 107 КПК України, ч. 1 ст. 247 ЦПК України, ч. 1 ст. 229 КАС України, ч. 1 ст. 222 ГПК України).

Єдиний порядок роботи зі звукозаписувальними технічними засобами фіксування судового засідання, зберігання, копіювання, дублювання та використання інформації, яка відображає хід судового засідання в судах загальної юрисдикції (крім Верховного Суду), визначено Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 20.09.2012 р. № 108.

Відповідно до положень цієї Інструкції судове засідання – це процесуальна форма розгляду справи судом у порядку цивільного, адміністративного, кримінального, господарського судочинства (п. 2.1.); фіксування судового засідання технічними засобами – це технічний запис розгляду справи судом за допомогою звукозаписувального технічного засобу, що включає в себе створення фонограми судового засідання (п. 2.2.); звукозаписувальний технічний засіб – сукупність програмно-апаратних засобів та приладів, що забезпечують належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) і використання інформації, яка відображає хід судового засідання (п. 2.3.)².

Українське законодавство визначає умови здійснення аудіо- та відеозапису, нотування окремих реплік учасників провадження звичайними вільними слухачами та пресою, а також офіційне фіксування судового розгляду. В той час, коли фіксацію судового засідання портативними пристроями можна здійснювати безперешкодно, – на фіксацію стаціонарними пристроями необхідна згода осіб, які беруть участь у справі, та відповідна ухвала суду. Відкрите питання і щодо оприлюднення таких записів в мережі Інтернет.

Обов'язок фіксування судового засідання технічним засобом покладено на секретаря судового засідання або, за розпорядженням головуючого, на іншого працівника апарату суду. Повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання здійснюється на вимогу особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду. Особа, яка бере участь у справі, має право отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис судового процесу.

На так звану «роздруківку» аудіозапису судового засідання, звертають увагу А.М. Марценюк та О.І. Антонюк: роздруківка здійснюється не автоматично технічними пристроями, а людиною (працівником суду), що унеможливорює об'єктивність такої інформації. До того ж така роздруківка не має ніякої юридичної сили і не може бути використана як доказ у суді. Методики розпізнавання мови (навіть одного диктора) є не досконалими. Як приклад, дослідники наводять досвід США, де рукописний спосіб створення протоколів судового засідання був замінений на спосіб, оснований на використанні спеціальної стенографічної техніки, яка дозволяє при відповідних професійних навичках судового репортера практично в реальному часі в повному обсязі створювати стенограму судового засідання, яка додається до протоколу судового засідання. При цьому хід судового засідання повністю записується на спеціальні диктофони (в даний час – багатоканальні)³.

В пострадянських країнах та в багатьох європейських державах фіксування судового процесу технічними засобами не виокремлюється у самостійну конституційну засаду судочинства.

¹ Сербін, М.М. (2009). Використання технічних засобів при розгляді справ у суді. *Вісник Запорізького юридичного інституту*, 2, 145.

² *Наказ про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання 2012* (Державна судова адміністрація України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0108750-12>> (2018, лютий, 06).

³ Марценюк, А.М. (2016). Відкритість судового розгляду як основний чинник законного та справедливого судочинства. *Вісник студентського наукового товариства*, 1(8), 48.

Проте, Конституційний Суд в Рішенні у справі про фіксування судового процесу технічними засобами від 8 грудня 2011 року № 16-рп/20112 висловив правову позицію, згідно з якою повне фіксування судового процесу технічними засобами є самостійною засадою судочинства (абзац другий пп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини)¹.

Отже, повне фіксування судового засідання технічними засобами має дві особливості: 1) є самою юною серед засад судочинства; 2) в юридичній літературі, в основному, розглядається як складова принципу гласності.

Висновки. Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами – це конституційна засада судочинства загальноправового значення, що характеризує політичний режим, рівень свободи і захищеності прав людини і громадянина в державі; а також міжгалузевий принцип, що має фундаментальний характер для всіх видів судочинства.

Положеннями чинного законодавства передбачено фіксування технічними засобами відео- та звукової (вербальної) інформації у порядку конституційного, адміністративного, господарського, цивільного, кримінального процесу. Фіксування технічними засобами судового процесу у справах про адміністративні правопорушення КУпАП та підзаконними нормативними актами не передбачено, що є порушенням засадничої норми Конституції України. Відповідно, ст. 249 «Відкритий розгляд справи про адміністративне правопорушення» КУпАП потребує нової назви та змісту за аналогією з іншими процесуальними кодексами.

References:

1. Aver'yanov V. B., Batanov O. V., Baulin Yu. V. et al. (2003). *Konsty`tuciya Ukrayiny`: Naukovo-prakty`chny`j komentar* [The Constitution of Ukraine: scientific and practical commentary]. Kharkiv: Vy`davny`chtvo «Pravo»; Ky`yiv: Koncern «Vydavnychyj Dim «In Yure», 638 [in Ukrainian].
2. Bilodid, I. K. (Ed.). (1972). *Slovnnyk ukrayinskoyi movy* [Ukrainian Dictionary]. (Vols. 3). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. K. (Ed.). (1976). *Slovnnyk ukrayinskoyi movy*. [Ukrainian Dictionary]. (Vols. 7). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Bondarchuk, S.A. (2010). Glasnist ta vidkrytist sudovogo procesu yak garantiyi dostupu do pravosuddya [Publicity and openness of the trial as a guarantee of access to justice]. *Visnyk Kharkivskogo nacionalnogo universytetu vnutrishnih sprav* [The Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs], 4(2), 6-11 [in Ukrainian].
5. Cyvilnyj procesualnyj kodeks Ukrayiny [The Civil Procedural Code of Ukraine] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318>> [in Ukrainian].
6. Gorodovenko, V.V. (2011). Prynyp glasnosti ta vidkrytosti u vitchyznyanomu sudochynstvi: problemy realizaciyi [The principle of publicity and openness in the domestic proceedings: problems of implementation]. *Visnyk Verhovnogo Sudu Ukrayiny* [The Herald of the Supreme Court of Ukraine], 9 (133), 40-41 [in Ukrainian].
7. Gospodarskyj procesualnyj kodeks Ukrayiny [The Economic Procedural Code of Ukraine] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>> [in Ukrainian].
8. Kodeks administratyvno sudochynstva Ukrayiny [The Code of Administrative Jurisdiction of Ukraine] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706>> [in Ukrainian].
9. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya [The Code of Ukraine on Administrative Offenses] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>> [in Ukrainian].
10. Kogut, O.V. (2005). Okremi pytannya udoskonalennya zagalnoyi chastyny proektu Kodeksu Ukrayiny pro administratyvni prostupky [Some issues on the improvement of the general part of the Code of Ukraine on administrative offenses]. *Universytetski naukovi zapysky* [The University scientific notes], 3 (15), 293-298 [in Ukrainian].
11. Kolomojecz, T.O. (2012). *Prynypy administratyvno prava* [The principles of administrative law]. Zaporizhzhya: poligrafichnyj centr «Copy Art» [in Ukrainian].

¹ Справа за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами), № 16-рп/2011, КСУ 2011. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11>> (2018, лютий, 06).

12. Kolyadenko, P. (2015). Spivvidnoshennya povnoty fiksuвання судового засідання технічними засобами з іншими засадами здійснення судочинства [The correlation of the completeness of recording court sessions by technical means with other principles of legal proceedings]. *Yurydychna Ukrayina*, 2, 57-62 [in Ukrainian].
13. Konstytuciya Ukrayiny [The Constitution of Ukraine] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4761#n4761>> [in Ukrainian].
14. Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrayiny [The Criminal Procedural Code of Ukraine] (2018, February 6). (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> [in Ukrainian].
15. Lemeshko, O. (2002). Fiksaciya sudovogo procesu u gospodarskomu sudochynstvi Ukrayiny [Fixation of litigation in economic legal proceedings]. *Yurydychnyj zhurnal*, 4, 36 [in Ukrainian].
16. Lucz, L.A. (2003) Deyaki aspekty vprovadzhennya zagalnolyudskyyh pryncypiv prava v yurydychnu praktyku Ukrayiny [Some aspects of the implementation of universal human rights principles in the legal practice of Ukraine]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky* [State and Law. Legal and political sciences], 20, 8-14 [in Ukrainian].
17. Marcenyuk, A.M. (2016). Vidkrytist sudovogo rozglyadu yak osnovnyj chynnyk zakonnoho ta spravedlyvogo sudochynstva [The openness of the trial as a major factor lawful and fair trial]. *Visnyk studentskogo naukovo tovarystva* [Bulletin of Student Scientific Fellowship] 1(8), 47-50 [in Ukrainian].
18. Miliyenko, O.A. (2016). Pryncyp glasnosti i vidkrytosti v administratyvnomu sudochynstvi Ukrayiny: teoriya, dosvid realizaciyi ta adaptaciyi do yevropejskyyh standartiv [The principle of transparency and openness in administrative justice in Ukraine: theory, experience of implementation and adoption to European standards] *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
19. Nakaz Derzhavnoi sudovoi administracii Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Instrukciji pro porjadok roboty z texnichny`m` zasobamy` fiksuвання судового засідання» [Order of the State Judicial Administration of Ukraine «On Approval of Instruction on the technical means of recording of court proceedings»]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0108750-12>> [in Ukrainian].
20. Serbin, M.M. (2009). Vykorystannya tehnicnyh zasobiv pry rozglyadi sprav u sudi [The use of technical means in cases in court]. *Visnyk Zaporizkogo yurydychnogo instytutu* [Bulletin of the Zaporizhzhya Law Institute], 2, 142-148 [in Ukrainian].
21. Rishennya Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny u spravi za konstytucijnym zvernennym tovarystva z обмеженоyu vidpovidalnistyu «Prima-Servis» LTD shhodo oficijnogo tлумachennya polozhennya punktu 7 chastyny tretioyi statti 129 Konstytuciyi Ukrayiny ta za konstytucijnym podannym 54 narodnyh deputativ Ukrayiny shhodo vidpovidnosti Konstytuciyi Ukrayiny (konstytucijnosti) okremykh polozhen chastyny shostoyi statti 12, chastyny pershoji statti 41 Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny, chastyny drugoyi statti 197 Cyvilnogo procesualnogo kodeksu Ukrayiny, a takozh chastyny vosmoyi statti 81-1 Gospodarskogo procesualnogo kodeksu Ukrayiny (sprava pro fiksuвання судового процесу технічними засобами) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the constitutional appeal of a company «Prima-Service» Ltd. on the official interpretation of paragraph 7 of Article 129 of the Constitution of Ukraine and the constitutional petition of 54 People's Deputies of Ukraine on the constitutionality of certain provisions of the sixth paragraph of Article 12, Article 41 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, of Article 197 of the Civil Procedure Code of Ukraine and Article 81-1 of the Economic Procedural Code of Ukraine (case on trial recording by technical means)] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11>> [in Ukrainian].
22. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Gospodarskogo procesualnogo kodeksu Ukrayiny, Cyvilnogo procesualnogo kodeksu Ukrayiny, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny ta inshykh zakonodavchyh aktiv» [The Law of Ukraine «On Amendments to the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts»]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>> [in Ukrainian].
23. Zakon Ukrainy «Pro dostup do sudovy`x rishen» [The Law of Ukraine «On access to court decisions»]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> [in Ukrainian].
24. Zakon Ukrainy «Pro Konstytucijnij Sud Ukrayiny» [The Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine»]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/2136-19/paran187#n187>> [in Ukrainian].
25. Zakon Ukrainy «Pro sudoustrij i status suddiv» [The Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges»]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>> [in Ukrainian].